Några spörsmål i samband med pensionsstiftelser

Av Erik Hahr.

I nr 5 av "Skattenytt" har taxeringsintendenten Lilliesköld tagit upp några frågor rörande pensionsstiftelserna till diskussion. För egen del ber jag för dagen att i de berörda ämnena få anföra följande.

Enligt Lilliesköld har pensionsstiftelserna nu plötsligt framdragits "ur glömskans djup". Så är väl dock inte riktigt fallet. Åtminstone sedan 1944 års allmänna skattekommitté framlade sitt förslag till ändring av försäkringsbeskattningen har debatten kring pensionsstiftelserna varit livlig. Detta gäller av naturliga skäl främst skattefrågorna, men även civilrättsliga frågor har varit på tapeten. Beträffande de senare synes Lilliesköld vara bekymrad: centrala dylika "befinna sig ännu i den stora ovisshetens stadium". Det må vara riktigt, att vissa civilrättsliga problem inte helt har knäckts, men en särskild kommitté arbetar ju just därmed. Utgången av detta arbete torde lugnt kunna avvaktas. Någon tids dröjsmål kan väl inte bli ödesdigert vare sig ur beskattningssynpunkt eller eljest. I förbigående må framhållas, att åtskilligt trassel vållas av illa skrivna stadgar. Ofta är det bl. a svårt att avgöra om en stiftelse är av "beredande"-typ eller "säkerställande"-typ. Med väl genomtänkta stadgar för nybildade stiftelser torde man åtminstone kunna undvika att nya komplikationer uppstår. Att märka är även, att KL även på det förevarande området blivit något av ett lappverk och att det brister åtskilligt i samordningen mellan denna och andra berörda lagar.

Begreppen "pensionsstiftelse" och "pension".

Begreppet "pensionsstiftelse" definieras i anvisningspunkt 6 till 53 § KL: "Med pensionsstiftelse avses, förutom bankaktiebolags och sparbanks pensionsstiftelse samt pensionsstiftelse bildad enligt lagen om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser, jämväl inrättning, självständig fond eller annan stiftelse under förutsättning, att denna står under tillsyn enligt lagen om tillsyn över stiftelser, att stiftelsens stadgar fastställts av tillsynsmyndigheten, att stiftelsens kapital och avkastning må användas endast till pensioner på grund av tjänst, att genom föreskrifter i reglementet eller eljest trygghet skapats för att stiftelsen så länge den består skall hava sådant ändamål samt att vid dess upplösning eller då det icke längre finnes eller kan antagas komma att finnas någon, vars rätt till pension på grund av tjänst skall tillgodoses av stiftelsen, återstående medel skola användas för dylik pensionering eller ock till välgörande eller eljest allmännyttigt ändamål."

Vad som menas med "pension" utsäges inte i anvisningspunkten. Detta hade varit det riktiga. Inte heller före 1950 års ändring av KL var något sagt härom. Går man emellertid till förarbetena till nämnda lagändring finner man följande yttran-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-26 22:06:18

de av föredragande statsrådet i proposition 93, 1950 (sid. 202): "Från pensionsstiftelse, bildad enligt lagen om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser, får endast utbetalas ålders-, invaliditets- eller efterlevandepension. Belopp, som äro att likställa med kapitalbelopp på grund av kapitalförsäkring, torde således icke kunna utgå. Ej heller torde stiftelsens medel kunna användas till att teckna kapitalförsäkringar till förmån för de anställda. Vad nyss sagts bör gälla även beträffande de fria pensionsstiftelserna. Skulle dessa äga utbetala belopp av kapitalförsäkrings natur, bleve det — med hänsyn till vad som tidigare föreslagits skola gälla i fråga om pensionsstiftelses beskattning — nödvändigt att beskatta de utbetalda beloppen hos mottagaren. Härigenom skulle för denne uppkomma samma olägenheter vid beskattningen, som man vid den individuella pensionsförsäkringen och tjänstepensioneringen velat undvika. Jag finner mig därför i likhet med kommittén böra förorda, att för rätt till avsättning till pensionsstiftelse kräves, att från pensionsstiftelse, direkt eller ock indirekt genom försäkring, utbetalda pensioner skola uppfylla de villkor, som enligt vad tidigare föreslagits skola gälla för att ett försäkringsbelopp skall anses utgå på grund av pensionsförsäkring. Från pensionsstiftelse få därför icke utbetalas t. ex. tillfälliga kapitalunderstöd. Anser sig ett företag böra lämna dylika understöd, synes det icke medföra några olägenheter för företaget, om understöden utgå direkt ur rörelsen eller också från annan personalstiftelse än pensionsstiftelse." Det är alltså de anställda man ömmar för och inte det allmänna. (Det vore "till nackdel" för de anställda om stiftelse betalade ut belopp av kapitalförsäkringsnatur. Dock anvisar man i samma andetag utvägen med direkta utbetalningar från arbetsgivaren eller bildandet av annan stiftelse än pensionsstiftelse.) För det allmänna torde det inte kunna anses innebära någon olägenhet, om pensionsbegreppet tolkades vidsträckt i anvisningspunkt 6 till 53 §. Vid alla avsättningar till stiftelsen, vilka ju grundas på utfästelser, måste man visserligen följa det försäkringsmässiga pensionsbegreppet, men eventuella överskottsmedel i stiftelsen borde kunna få användas fritt till de anställdas fromma. Hur som helst, med tanke på det nyss citerade uttalandet i förarbetena till 1950 års lagändring är det nog under stiftelsens verksamhetstid nödvändigt med en restriktiv tolkning av pensionsbegreppet. Bestämmelsen i anvisningspunkt 2 till 29 § KL att pensionsanordningarna skall ansluta sig till pensionsförsäkring i KL:s mening kan kanske i vad det gäller pensionsbegreppet betraktas som ett komplement till anvisningspunkt 6 till 53 §.

Lilliesköld anför: "Om nu en pensionsstiftelse kommer i den situationen att den skall upplösas och någon pensionsberättigad inte längre finnes och sannolikt heller aldrig kommer att finnas, så får ju stiftelseförmögenheten i första hand användas till pensionering av andra än sådana som tillförsäkrats pension. Huruvida man vid en sådan pensionering måste strikt hålla sig till fordringarna i 31 § KL eller en uppmjukning kan tillåtas, t. ex. pensionering före 55 års ålder, är ingenstädes uttalat och torde vara ovisst." Lilliesköld synes härvid tänka sig, att stiftelsens verksamhet fortsätter under en viss avvecklingsperiod under vilken inga vidare avsättningar från moderföretaget skall eller kan ifrågakomma. Enligt vad jag nyss framhållit skulle emellertid någon

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-26 22:06:18

ovisshet i angivet hänseende då inte föreligga. Börjar sålunda stiftelsen utbetala pensioner till personer som inte uppnått 55 års ålder, förlorar den sin karaktär av pensionsstiftelse och mister alltså även sin i beskattningshänseende "privilegierade" ställning. En avveckling kan emellertid även ske momentant (se nedan). Vid dylikt förfaringssätt har man friare händer. Någon påföljd i form av skärpt beskattning för stiftelsen kan ju inte ifrågakomma. Man kan följaktligen t. ex. inköpa genast början livräntor även åt sådana personer, som ännu inte uppnått 55 års ålder, man kan tilldela vederbörande lämpliga kontanta belopp en gång för alla o. s. v., allt i den mån stadgarna inte lägger hinder i vägen härför och naturligtvis med tagande av de konsekvenser i beskattningshänseende för de tillgodosedda, som följer av KL:s vanliga regler.

Även under stiftelsens verksamhetstid bör det naturligtvis vara tillåtligt att utbyta en utfästelse mot dess kapitalvärde. Så kan ju också ske vid pensionsförsäkring i försäkringsinrättning, varvid försäkringstagaren blir beskattad för det utbetalda beloppet.

Att märka är i förevarande sammanhang,att det vid stiftelse bildad enligt 1937 års lag inte har ställts några fordringar på pensionsåldern. Den kan sålunda vara lägre än 55 år. Här existerar därför en motsättning mellan KL och 1937 års lag.

"Inom parentes", säger Lilliesköld, "kan här påpekas att stiftareföretagets likvidation inte i och för sig medför några förändringar av stiftelsen utan att denna skall bestå så länge destinatärer (och medel) finnas. Detta är i själva verket så väsentligt att ett uttryckligt stadgande härom bör intagas i 'upplösningsparagrafen' ". Detta håller jag inte med om. Ingenting säger att det är nödvändigt att låta stiftelsen bestå sedan moderföretaget upphört att finnas till. Dessutom vore detta i hög grad opraktiskt. Mycket bekvämare är väl att låta stiftelsen upphöra samtidigt med företaget. Så skall ju för övrigt ske vid stiftelse bildad enligt 1937 års lag.

Tillämpligheten av 5: 7 boutredningslagen på pensionsstiftelser.

Lilliesköld ställer frågan huruvida bestämmelserna i 5:7 BL är tillämpliga på pensionsstiftelser som inte står under tillsyn. Han besvarade frågan med ja och stöder sig därvid på vad Karlgren säger i sitt arbete "Ändamålsbestämmelse och stiftelse". "Enligt Karlgren torde det inte råda någon tvekan om att 5:7 BL är tillämpligt på självständiga stiftelser som icke står under tillsyn jämlikt 1929 års lag." Att märka är emellertid att Karlgren inte har haft anledning att syssla med andra stiftelser än sådana som uppkommit genom testamente. Utgångspunkten är ju bestämmelserna i 3:9 testamentslagen och 5:7 boutredningslagen som här må citeras. I 3:9 TL heter det sålunda: "Är ändamålsbestämmelse meddelad beträffande egendom som tillkommer viss arvinge eller testamentstagare, åligge det denne att verkställa förordnandet" och i 5:7 BL: "Underlåter någon vad honom åligger med avseende å verkställande av ändamålsbestämmelse, må talan därom föras av testators arvinge, evad han äger del i boet eller ej, efterlevande make, arvinges avkomling, universell testamentstagare, så ock av boutredningsman eller testamentsexekutor. Då fråga är om allmännyttigt ändamål, må talan jämväl föras på förordnande av KB i det län, där verkställigheten huvudsakligen skall ske."

Att enbart testamentariskt bildade stif-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-26 22:06:18

telser behandlas framskymtar även i texten hos Karlgren, låt vara att det inte klart utsäges att så är fallet.

Rent principiellt synes f. ö. Karlgren över huvud tveksam beträffande tilllämpligheten av 5:7 BL på stiftelser. Sålunda heter det (sid. 108): "När det föreligger en sakrättsligt och straffrättsligt avskild förmögenhet, tillhörig en stiftelse som juridisk person, saknas strängt taget den av lagstiftaren uttalade betingelsen för tillämpning av lagrummet: att mot förpliktelsen att fullgöra testators förordnande icke svarar någon "rätt" för den eller de gynnade." Dock framhåller han, att det begrepp ändamålsbestämmelse, varå lagtexten närmast bygger, inte är avgörande. "Det föreliggande spörsmålet bör bedömas från praktiska utgångspunkter och kräver då kanske icke ett generellt svar. Det är ingalunda klart, att alla självständiga stiftelser måste skäras över en kam." Efter att ha gjort detta uttalande skärskådar Karlgren först sådana stiftelser som står under KB:s tillsyn och sedan sådana som är undantagna från tillsyn. Härvid blir avgörande för frågan, huruvida "nödfallsutvägen i 5:7 BL" skall behöva beträdas eller inte, om annat rättsskydd finns.

Beträffande under KB:s tillsyn stående stiftelser yttrar Karlgren efter att ha redogjort för tillsynslagens bestämmelser: "Genom att KB enligt nu antydda regler tillerkänts befogenhet att tillvarataga destinatärernas intresse gentemot styrelseorganet kunde deras rättsskyddsbehov synas så väl fyllt, att jämlikt grunderna för stiftelselagen talerätten enligt 5:7 BL vore umbärlig". Dock tillägges, att frågan hur härmed förhåller sig är "tveksam".

Då Karlgren i detta sammanhang behandlar 5:7 BL åsyftar han väl emellertid privata intressenters talerätt enligt första punkten i lagrummet. *KB:s* befogenheter enligt 1929 års lag gör väl tilllämpning av andra punkten i 5:7 BL onödig. Vad som här närmast intresserar är hur det ställer sig i fråga om stiftelser som är *undantagna* från tillsyn enligt 1929 års lag. Beträffande dylika stiftelser är det — framhåller Karlgren — svårt att finna direkta, effektiva rättsmedel för att hävda stiftelsetillgångarnas särhållande som en självständig förmögenhetsmassa. Därför torde, menar Karlgren, om man nu inte tillägger domstol befogenhet att ex officio inskrida till destinatärernas skydd, "tvekan knappast kunna råda om att 5:7 BL må bringas till användning i nu avsedda, under a) och b) angivna fall, trots stiftelsens egenskap av juridisk person". Av yttrandet synes ju dock tydligt framgå, att användningen av det ifrågavarande lagrummet även i dessa fall betraktas som en nödfallsutväg. (Under a) nämnes stiftelser med allmännyttigt ändamål utan tillsyn och under b) stiftelser för enskilt ändamål med obestämda destinatärer.)

Det är alltså det sist återgivna uttalandet som Lilliesköld stöder sig på när han hävdar att utan tillsyn stående pensionsstiftelser skyddas genom 5:7 BL. Men, som sagt, ifrågavarande uttalande och allt vad som i övrigt anförts synes endast röra stiftelser bildade genom testamente. Det skulle i själva verket vara högst besynnerligt om man kunde uttänja TL och BL till att bli tillämpliga även på stiftelser bildade "inter vivos", till vilket slag av stiftelser ju företagsstiftelser (pensionsstiftelser) väl så gott som undantagslöst hör. Till dess annat har visats synes man kunna hävda, att KB saknar möjlighet att inskrida vid missvård när det gäller pen-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-26 22:06:18

sionsstiftelse som är undantagen från tillsyn.

Inventeras andra möjligheter för dylikt inskridande, så märkes att destinatärerna i regel är bestämda (anställda med pensionsutfästelse) och därför torde vara taleberättigade (se Karlgren s. 51 ff). Huruvida stiftaren (moderföretaget) kan föra talan synes däremot inte vara fullt utrett (se min skrift Pensionsstiftelserna efter 1955 års ändring av kommunalskattelagen, s. 12). Vid stiftelser av här ifrågakommande slag finns ju emellertid alltid den möjligheten, att en styrelse som överträtt stadgarna, vållat stiftelsen skada eller eljest missvårdat dess angelägenheter entledigas av det tillsättande organet och ersättes med en ny. Talan mot den gamla styrelsen kan föras av den nya. En sådan form av stadgebrott där vid upplösning av stiftelse återstående medel (med företagets goda minne) återföres till detsamma i stället för att användas till "välgörande ändamål" e. d. är det naturligtvis dock omöjligt att komma till rätta med utan KB:s medverkan. Här föreligger alltså visserligen ett skyddsbehov, men inte ens detta kan väl motivera ett utsträckande av tillämpningsområdet av 5:7 BL till att omfatta pensionsstiftelserna. "Det allmännyttigas intresse" skulle alltså inte vara helt tillgodosett vid pensionsstiftelser ställda utanför tillsyn.

Lilliesköld efterlyser ett register över pensionsstiftelser som undantagits från tillsyn och anmälningsplikt. Hur detta skall kunna realiseras är dock svårt att se.

*

Till övriga av Lilliesköld upptagna spörsmål hoppas jag få tillfälle återkomma.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-26 22:06:18